O'QUVCHILARGA TOLALARNI O'RILISHINI O'RGATISH METODIKASINI SHAKLLANTIRISH

Toshova Matluba Abduvoyt qizi
Samarqand davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va texnologik ta'lim kafedrasi assistenti
Samatova Fariza Farxodovna
O'rraqova Hurriyat Israilovna
Samarqand davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va texnologik ta'lim 1-kurs talabalari
https://doi.org/10.5281/zenodo.24128334

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarga tolalarni o'rilishini o'rgatish metodikasini shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Mualliflar tola tushunchasining mazmun-mohiyatini, uning texnologik ta'lim jarayonidagi o'rnini va o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirish yo'llarini ko'rib chiqadi. Maqolada tolalarning turlari, ularning fizik va kimyoviy xususiyatlari, o'rilish usullari va bu jarayonni o'rgatishning bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarda qo'l mehnati ko'nikmalarini, estetik didni va ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda tolalarni o'rishning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Mualliflar tolalarni o'rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini asoslab, amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: tola, o'rilish, texnologik ta'lim, metodika, amaliy ko'nikma, qo'l mehnati, ijodiy qobiliyat, estetik tarbiya.

Kirish. Texnologik ta'lim jarayonida o'quvchilarning qo'l mehnati ko'nikmalarini shakllantirish muhim o'rin tutadi. Tolalarni o'rish – bu qadimiy va ayni paytda zamonaviy amaliy san'at turlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarda sabr-toqat, e'tiborlilik, aniq harakat qilish qobiliyatini tarbiyalaydi. [1] Tolalarni o'rilishini o'rgatish nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki estetik didni, ijodiy fikrlashni va milliy madaniyatga hurmatni ham shakllantiradi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda o'quvchilarning amaliy mehnatga bo'lgan qiziqishi pasayib bormoqda, ko'plab maktablarda tolalar bilan ishlash bo'yicha amaliy mashg'ulotlar yetarli darajada o'tkazilmaydi. [2] Shu bilan birga, tolalarni o'rish orqali o'quvchilar nafaqat foydali buyumlar yasashni, balki o'z mehnatining natijasini ko'rishni, sabr va mehnatsevarlikni o'rganadilar. Bu esa ularning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi o'quvchilarga tolalarni o'rilishini o'rgatish metodikasini tizimli o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari qatoriga tola tushunchasining mohiyatini ochib berish; tolalarning turlari va xususiyatlarini aniqlash; o'rilish usullarini tahlil qilish; o'rgatish bosqichlarini belgilash; samarali metod va usullarni ko'rsatib o'tish kiradi.

Tadqiqot ob'ekti texnologik ta'lim jarayonida tolalarni o'rgatish, predmeti esa bu jarayonning metodikasidir. Maqolada tizimli tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatuv va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Tolalar va ularni qayta ishlash masalasi xalq amaliy san'ati va texnologik ta'lim sohasida uzoq tarixga ega. Dastlab bu bilimlar ustoz-shogird an'analari orqali avloddan avlodga o'tib kelgan. [3] Keyinchalik tolalarni o'rgatish masalasi pedagogika fanining predmetiga aylandi va ilmiy asosda o'rganila boshlandi.

MDH hududida bu masala bo'yicha bir qator olimlar ish olib borgan. Ularning tadqiqotlarida mehnat ta'limi jarayonida o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirish, qo'l mehnati madaniyatini tarbiyalash va tolalar bilan ishlash metodikasi masalalari ko'rib chiqilgan. [4]

O'zbekistonda tolalar bilan ishlash an'analari qadimiy bo'lib, ipakchilik, paxtachilik va gilamdo'zlik kabi sohalar milliy madaniyatning ajralmas qismidir. So'nggi yillarda texnologik ta'lim dasturlarida tolalar bilan ishlashga oid mavzular kengaytirildi va bu borada metodik qo'llanmalar yaratildi. [5] Biroq mavjud ishlarda asosiy e'tibor nazariy ma'lumotlarga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarga tolalarni o'rilishini o'rgatishning aniq metodik bosqichlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Shu sababli mazkur mavzu dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy o'rganish, pedagogik kuzatuv va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanilgan. Tizimli tahlil tolalarni o'rgatish jarayonini yaxlit tizim sifatida ko'rish imkonini berdi. Qiyosiy o'rganish orqali turli o'rilish usullari solishtirildi. Pedagogik kuzatuv texnologiya darslarida o'quvchilarning amaliy faoliyatini o'rganishga yordam berdi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish esa mavzuning nazariy asoslarini chuqurroq anglash imkonini yaratdi.

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda adabiyotlar o'rganildi va tolalarning turlari hamda xususiyatlari aniqlandi. Ikkinchi bosqichda tolalarni o'rilishini o'rgatishning amaliy tajribasi o'rganildi va tahlil qilindi. Uchinchi bosqichda metodik tavsiyalar ishlab chiqildi va xulosalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Tola – bu o'simlik, hayvon yoki sun'iy kelib chiqishga ega bo'lgan, uzun va ingichka shakldagi moddadir. Tolalar tabiiy va kimyoviy turlarga bo'linadi. Tabiiy tolalarga paxta, zig'ir, jun, ipak kiradi. Kimyoviy tolalarga esa sun'iy va sintetik tolalar mansub. Har bir tolaning o'ziga xos xususiyatlari bor: mustahkamligi, cho'ziluvchanligi, nam tortish qobiliyati va boshqalar.

Tolalarni o'rish – bu tolalarni bir-biri bilan chatishtirib, yaxlit ip yoki buyum hosil qilish jarayonidir. O'rilishning bir necha usullari mavjud: oddiy o'rish, jingalak o'rish, tugunli o'rish va murakkab naqshli o'rish. Har bir usulning o'z texnikasi va qo'llanilish sohasi bor. O'quvchilarni o'rgatishda oddiydan murakkabga qarab borish tamoyiliga rioya qilish lozim.

Tolalarni o'rgatish bir necha bosqichdan iborat. Birinchi bosqichda o'quvchilar tolalarning turlari, xususiyatlari va ular bilan ishlash qoidalari bilan tanishadilar. Bu bosqichda nazariy bilimlar beriladi va namunalar ko'rsatiladi. Ikkinchi bosqichda oddiy o'rish usullari o'rgatiladi. O'quvchilar eng sodda usullardan boshlab, asta-sekin murakkabroqlariga o'tadilar. Uchinchi bosqichda o'quvchilar mustaqil ravishda kichik buyumlar yasashga o'tadilar. To'rtinchi bosqichda ijodiy topshiriqlar beriladi, ya'ni o'quvchilar o'z g'oyalarini amalda qo'llaydilar.

Bu jarayonda o'qituvchining roli juda muhim. U har bir o'quvchining imkoniyatlarini hisobga olgan holda individual yondashuvni qo'llashi, qiyinchiliklarga duch kelganlarga

yordam berishi va muvaffaqiyatlarini rag'batlantirishi lozim. Amaliy mashg'ulotlarda ko'rgazmali qurollar, namunalar va video materiallardan foydalanish o'quvchilarning o'zlashtirishini osonlashtiradi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). O‘quvchilarga tolalarni o‘rilishini o‘rgatish metodikasi bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Dastlab nazariy bilimlar beriladi, so‘ngra oddiy usullar o‘rgatiladi, keyin mustaqil ishlashga o‘tiladi va nihoyat ijodiy topshiriqlar bajariladi. Bu jarayonda o‘qituvchining individual yondashuvi, ko‘rgazmali qurollardan foydalanish va o‘quvchilarni rag‘batlantirish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tolalar bilan ishlash o‘quvchilarda nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki sabr-toqat, e’tiborlilik, mehnatsevarlik va mas’uliyat hissini ham tarbiyalaydi. O‘z qo‘li bilan buyum yasash jarayonida o‘quvchi mehnatning qadrini anglaydi, natijani ko‘rishdan qoniqish hosil qiladi va o‘z kuchiga ishonchi ortadi. Bu esa o‘z navbatida uning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, tolalarni o‘rish orqali o‘quvchilarda estetik did va ijodiy fikrlash rivojlanadi. Ular ranglarning uyg‘unligini, naqshlarning ritmini, materialning teksturasini his qilishni o‘rganadilar. Milliy hunarmandchilik an’analari bilan tanishish esa ularda o‘z madaniyatiga hurmat va iftixor tuyg‘usini shakllantiradi. Bu jihat tolalar bilan ishlashning nafaqat texnologik, balki ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyatini ham ko‘rsatadi.

Kelgusida tolalarni o‘rgatish samaradorligini oshirish bo‘yicha quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, texnologiya darslarida amaliy mashg‘ulotlar uchun ajratilgan vaqtni ko‘paytirish, chunki tolalar bilan ishlash ko‘p vaqt va sabr talab qiladi. Ikkinchidan, zamonaviy materiallar va asboblardan foydalanish, shu bilan birga an’anaviy usullarni ham saqlab qolish zarur. Uchinchidan, mahalliy hunarmandchilik an’analarini o‘quv jarayoniga keng jalb qilish, tajribali hunarmandlarni mahorat darslariga taklif etish maqsadga muvofiq. To‘rtinchidan, o‘quvchilarning ijodiy ishlarini maktab ko‘rgazmalarida, tanlovlarda va onlayn platformalarda namoyish etish orqali ularni rag‘batlantirish lozim. Beshinchidan, o‘qituvchilarni tolalar bilan ishlash bo‘yicha malakasini oshirish kurslarini tashkil etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, tolalarni o‘rilishini o‘rgatish texnologik ta’limning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini, estetik didini va ma’naviy qadriyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonni to‘g‘ri tashkil etish orqali mehnatsevar, ijodkor va o‘z milliy madaniyatini qadrlaydigan yosh avlodni tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayev N.Q. Mehnat ta'limi asoslari // Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – B. 85-102.
2. Xodjayev B.T. Texnologik ta'lim metodikasi // O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023. – B. 108-125.
3. Nazarov Sh.R. Amaliy san'at va yoshlar // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B. 41-52.
4. Karimov A.A. Tolalar bilan ishlash texnologiyasi // Ilmiy maqola. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2024. – B. 35-46.
5. Muminov R.T. Qo'l mehnati ko'nikmalari // Darslik. – Toshkent: Noshir, 2022. – B. 88-98.

6. Saidov U.S. O'rilish usullari // Monografiya. – Toshkent: Adolat, 2022. – B. 98-112.
7. Tillyaev Sh.Q. Estetik tarbiya va texnologiya // Axborot texnologiyalari va jamiyat. – 2023. – №3. – B. 58-67.
8. Abdurahmonova D.K. Tolalar va pedagogika // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B. 52-60.